

canvi, pot ser provençalisme *aycest* en Jordi de St. Jordi (*AlcM*) i *cest* en Ausiàs: «altre sens mi d'açò merex la colpa: / --- *cest* és Amor que m' amant encolpa» (11).

CELL. La combinació del mateix ECCE amb ILLE té més vasta difusió en romànic (particularment pel que fa a l'italià i la ll. d'oc), i se'n pot assenyalar ja un testimoni soldat en un text molt antic de llatí vulgar: *cillunc* ja en un tegell o tabella d'execració llatina, del S. I a. C. (RLR LXV, 389). També en català tingué un poc més d'ús i de durada que (*ai*)*cest*, si bé es limità a les combinacions *cell que* i *cell de*, i és cosa sobretot de la llengua de Lluç i d'alguns textos de la part antiga del S. XIV: «Aquell home savi havia gran volentat en fer bé, e desiujava haver tan gran poder com *sell que* el rey havia», Lluç (*Merav.*, NCL. I, 126); *cell de* potser encara més sovint: «tan alt orde com és *cell dels apòstols*», «*cella dels àngels*», id. (id. II, 86; IV, 21); «Filla —dix Nastàsia— no'm parlets d'aquí en avant d'aytals paraules, ni vós no concebats altre orde mas *cell de* matremoni», id. (*Blanq.* I, 126.25).

Amb *que* (*qui*) és equivalent de *aquell que* (*qui*), i fins sembla que s'hi usava com a recurs de variació, judicant per: «si-ls dits camins s'engorgaven, que-ls dits sobre-pausats fassen *aquels* adobar, e que pagen so que costaran d'adobar *aquells* de qui seran les fronteres, e *sells* qui han carrera *aquèn* en lurs possessions», doc. ross. de 1323 (RLR XXXII, 545), «*ceyl* és benaiuyrat qui-s castiga per altre, e *aquell* desastru qui-s castiga per si», «diu lo savi: qui consella bé tant val com *cell qui-l fa*», Jafuda, i un passatge dels proverbis àrabs del S. XIV *DBal*. Variant més completa, *aicel*: «és vanitat e no té negú prod <a> *aicel* qui caritat no à», *Hom.*, I, 11.

PRONOMS NEUTRES. — AÇÒ. Fou el pronom demostratiu neutre bàsic del català comú amb la llengua d'oc (*açò*, sovint grafiat *aiczo*, *aiso*, etc.) i no estrany al domini italià (*acciò*, antiq.), provincent de la combinació llatina ECCE HOC, paral·lela a ECCE ILLE (*cell*), ECCE ISTE (oc. i cat. arc. *aicest*, fr. *cest*, *ce(t)*), ECCE HIC (veg. *aci*, infra), etc.; quan prengué caràcter merament gramatical, proclític, sofrí la reducció a ÇO (veg. infra); no s'ha de confondre amb AIXÒ (infra), de funcions i etimologia distintes.

En català apareix copiosament des dels orígens, ja en la forma *açò* (grafuada llavors *azo*), i alguna vegada, en la llengua arcaica, *aicò*, amb tractament semblant a l'occità. «Aquel qui à caritat no à envega --- e no mou barales entre uns frares e altres: qui *azò* à no à ergu<1>», *Hom.* (2r18); «co-1 prebost d'una ciutat tolgué al bisbe un camp --- e per *assò* él fos molt treballat per mot greus febres ---», «tota cosa --- avetz plus amada que la mia justícia ni la fe —*Assò* dix Crisòstomus», *VidesR* (9r2, 4v1, també 26v2, etc.); «*açò*-ns dix per ells don Nuno e don Pero», «*açò*-m deu valer ab vós», «donaren-li per conseyl que --- e sobre *açò* él féu resposta ---», Jaume I (*Cròn.*, Ag., 36, 59, 9), ex. de Lluç, supra, a propòsit d'*aquest*. I en tots els períodes del català clàssic: «per causa d'*açò* som partits de Bretanya trenta gentils hòmens, de nom

e de armes», JoMartorell (Ag. I, 92); «certa cosa és, e tot hom *açò* otorga e ho té en son coratge, que Déus és bo, e és príncep e senyor de totes coses», «*açò*-s diu per molts», Ginebreda (*Boeci*, 147, 20).

Només en el període arcaic, i en textos de la zona N., trobem la variant *aicò*: «*factus sum velut --- cimbalum tiniens*: senniors, *aicò* vol dir e mostrar que si om parlave tan gint co un àngel ---», *Hom.* (1v4): «d'aclò él diligenment tu-l demana --- a tu d'*aysò* mils te respondrà que eu, per so cor él aquel espasi mesurà quant del cel en abís casec», *VidesR* (9r1; 1v1); el millor ms. de Desclot vacilla encara entre les dues formes: «trames sos misatges --- que fossen aparellats a dia cert e que en *assò* no hagués fa<1>la; e puys lo rey, après d'*aysò*, venc-se'n a Aragó» (NCL. III, 43.16; v, 219); però ja a la fi del segle aquest forma anava quedant abandonada entre les antigalles comarcals en retrocés, i no n'ha quedat res modernament.

Açò es diferenciava rigorosament d'*això*, com a demostratiu de proximitat immediata: coses pròximes a mi; *això*, coses pròximes a la 2.ª persona. En la història moderna de la llengua, aquesta distinció s'ha fet un poc esborradissa: en línies generals podem dir que els tres dominis dialectals del NE. i part del cat. occidental han tendit a abusar d'*això* en dany d'*açò*, i que el valencià i una part del cat. occid. ha tirat en sentit contrari. En el període més clàssic de la llengua, la distinció es manté vivíssima; i sovint *açò* i *això*, o *açò* i *allò*, apareixen junts en grans escriptors, amb distinció gramatical clara: tant en els del Nord com en els del Sud: «--- protestant-los que tu merexies perdre lo regne, e *açò* e *allò* ---», Eiximenis (*Angels*, 126v); «lo nostre antich amor requir que yo faça *açò*», però «lo teu consell me par axí savi, que yo faré *axò*», Joan Esteve (1472), *Lib. Eleg.*

A desgrat de l'indicat afavoriment regional, tant *açò* com *això* s'han mantingut vius un i altre en la gran majoria del territori lingüístic; és legítim, d'altra banda, que cada regió amplifí l'ús del preferit, servint-se'n en aquells casos en què tots dos són possibles (usos més abstractes o vagament anafòrics, o anòmalament emfàtics, o gramaticalment o estilísticament ambivalents, etc.). I només a Barcelona, i en alguns altres parlars ciutadans, es pot dir que *açò* ha decaigut del tot, cosa lamentable en quant s'ha arribat a estendre a la llengua literària. Notem, però, que en *això* hi ha hagut més de peresa lingüística (aquests mestres i correctors de català que perden el temps en bagatelles i fútils conats tirànics) que de propòsit; i que els grans guiadors de la Renaixença no hi tingueren culpa: «mes cal —*assò* li deya socavant-li una fossa— / cal que, per fer-li oferta plaent, del taronger / que entre esmaragdes mostra sa fruyta d'or més rossa, / n'arribes, de puntetes, lo cimera a haver», «--- y los Atlants --- lullada clavant-li fit a fit: / veu *assò*, y l'encobertan, de nou, tenebres fosques, / ab aygua a coll trasteja, de terra al cel tramès, / ja entrebancat ---», *Atl.* (II, 9a; VI, 65a).⁴

I sense gaire canvis continua així en alguns grans estilistes de la llengua planera i comuna: «per més